

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Haridusteaduste instituut
Humanitaar- ja sotsiaalsainete õpetamine põhikoolis

Eerika Naison

ÜHE KOOLI 5.–9. KLASSI ÕPILASTE HINNANGUD KIUSAMISE VIISIDE, ULATUSE
JA ÕPETAJATE SEKKUMISE KOHTA

bakalaureusetöö

Juhendaja: Heiki Krips

Läbiv pealkiri: Kiusamise viisid, ulatus ja sekkumine

KAITSMISELE LUBATUD

Juhendaja: Heiki Krips (PhD)

.....
(allkiri ja kuupäev)

Kaitsemiskomisjoni esimees: Pille Villems (MA)

.....
(allkiri ja kuupäev)

Tartu 2015

Resüme

Ühe kooli 5.–9. klassi õpilaste hinnangud kiusamise viiside, ulatuse ja õpetajate sekkumise kohta

Kiusamiskäitumine õpilaste seas on levinud probleem nii mujal maailmas kui ka Eestis. Selleks, et kiusamiskäitumist vähendada ja ennetada, on oluline uurida kiusamiskäitumist üksikutes koolides. Bakalaureusetöö eesmärgiks oli uurida ühe kooli 5.–9. klassi õpilaste hinnanguid kiusamise viiside, ulatuse ja õpetajate sekkumise kohta. Töö teoreetilises osas antakse ülevaade kiusamiskäitumise olemusest, viisidest, toimetulekstrateegiatest ja osapooltest. Käesolev töö on kvantitatiivne uurimus, mille empiirilises osas koguti ankeetküsitluste käigus andmeid ühe kooli 5.–9. klassi õpilastelt. Statistilise andmeanalüüsi tegemiseks kasutati statistikatarkvara paketti *IBM SPSS Statistics 20*. Uurimuse tulemused näitasid, et uuritava kooli õpilaste hinnangul kannatavad pooled õpilased kiusamiskäitumise all. Peamise kiusamisliigina nimetati verbaalset kiusamiskäitumist, mis seisnes kellegi kulul nalja tegemises ja halvustava nimega kutsumises. Uuritava kooli kohta saab õpilaste hinnangute alusel järeldada, et kiusamiskäitumine leiab kõige enam aset klassiruumides või koridoris, kus õpetajatel on kõige suurem tõenäosus sellele peale sattuda, kuid olenemata sellest esineb koolis siiski palju kiusamist.

Märksõnad: kiusamiskäitumine, toimetulekstrateegiad, õpetajate sekkumine, ohver, kiusaja, kõrvalseisjad

Abstract

The extent, forms and teachers' interference of bullying as assessed by 5th – 9th grade students from one school

Bullying among schoolchildren is widespread problem around the world, Estonia is no exception. In order to lessen and prevent bullying, it is important to research bullying among individual schools. The purpose of current study was to find out estimations of 5th–9th grade students about extent and forms of bullying and how do teachers manage this kind of behaviour. Theoretical part of the bachelor's thesis gave an overview about bullying, forms, coping strategies and bullying triangle. The empirical part of the quantitative research was carried out using questionnaire with one school 5th–9th grade students. *IBM Statistics SPSS 20* was used to analyse the data. The study showed that in estimation of 5th–9th grade students, there is a lot of bullying in school. There is more verbal bullying, such as making fun of somebody or calling a name. Despite that, bullying often takes place in hallway or classroom, where it is more likely that teacher can stumble on bullying, there is still a lot of bullying in one school.

Keywords: bullying, coping strategies, teachers' interference, victims, bullies, bystanders

Sisukord

Resümees	2
Abstract	3
Sissejuhatus	5
Kiusamise mõiste	6
<i>Kiusamise viisid</i>	7
<i>Kiusamise toimetulekustrateegiad</i>	7
Kiusamise osapooled	8
<i>Ohver</i>	8
<i>Kiusaja</i>	9
<i>Kõrvalseisja</i>	10
Metoodika	11
<i>Valim</i>	11
<i>Mõõtevahend</i>	11
<i>Protseduur</i>	12
Tulemused	12
<i>Õpilaste hinnangud kiusamiskäitumisele</i>	12
<i>Kiusajate hinnangud enda kiusamiskäitumisele</i>	17
<i>Õpilaste hinnangud kiusamiskäitumisele koolis üldiselt</i>	18
Arutelu	20
Tänuõnad	22
Autorsuse kinnitus	22
Kasutatud kirjandus	23

Sissejuhatus

Kiusamiskäitumine õpilaste seas on tõsisemaid ja sagedasemaid probleeme ning sellel on negatiivne mõju õpilaste õpiedukusele kui ka nende enesehinnangule (Smith & Sharp, 1994; Schmidth, 2005; Lumsden, 2002). Kiusamine õpilaste seas on levinud probleem nii mujal maailmas kui ka Eestis ning uurijad on sellele viimastel aastakümnetel järjest enam tähelepanu hakanud pöörama. Kiusamiskäitumisele on iseloomulik korduvus ja pikaajalisus ning see on seotud õpilaste võimu ebavõrdsusega (Sullivan, Cleary & Sullivan, 2004). Kiusamiskäitumise vähendamiseks on oluline julgustada õpilasi sellele vahele minema või täiskasvanute poole pöörduma (Kõiv, 2006).

Kuna õpilased veedavad suure osa ajast koolis, siis see on koht, kus nad omandavad arusaamise sellest, mis on hea ja mis halb ning seetõttu on kool koht, kus saab õpilasi kõige rohkem mõjutada. Kiusamiskäitumine võib tõsiselt mõjutada kiusatavate õpiedukust ja motivatsiooni. Tähtis on uurida kiusamiskäitumist koolides, et koolid saaksid teha ennetustöid ja tagada õpilastele turvalise õppekeskkonna. Ülevaade kiusamisest on esimene sekkumise samm ja see aitab koolipersonali suunata ning jälgida, kuidas probleem mingi aja vältel muutub (Sharp & Smith, 1994).

Turvalise õppekeskkonna loomine on Eesti Vabariigi seaduse järgi üks põhikooli ülesannetest (Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus, 2015). Eestis on läbiviidud mitmeid suuremaid kiusamiskäitumise uuringuid (Strömpl et al., 2007; Kõiv, 2000; 2001; 2002; 2003; 2006), kuid üksikute koolide kohta esineb uuringuid autorile teadaolevalt tagasihoidlikult (Vaiksoo, 2010; Aim, 2011; Toompalu, 2012). Seega on oluline uurimisprobleem, missuguseid kiusamiskäitumise viise esineb üksikutes koolides, kui suur on selle ulatus ja mida teevad õpetajad sellistes situatsioonides. Käesoleva uurimuse eesmärgiks on uurida ühe kooli 5.–9. klassi õpilaste hinnanguid kiusamise viiside, ulatuse ja õpetajate sekkumise kohta. Lähtuvalt töö eesmärgist esitati järgnevad uurimisküsimused:

1. Kui palju esineb uuritava kooli 5.–9. klassi õpilaste seas kiusamiskäitumist?
2. Missuguseid kiusamiskäitumise viise esineb uuritava kooli 5.–9. klassi õpilaste seas kõige enam?
3. Missuguseid toimetulekustrateegiaid 5.–9. klassi õpilased kiusamiskäitumise puhul kasutavad?
4. Milliseid sekkumise viise õpetajad 5.–9. klassi õpilaste hinnangutel kiusamiskäitumise ilmnemisel rakendavad?

Kiusamise mõiste

Kiusamine on käitumise vorm, mis on tahtlik, agressiivne, negatiivne ning manipuleeriv. See on tavaliselt aja jooksul korduv. Mõnikord võib kiusamine kesta nädalaid või kuid. Üldjuhul peitub kiusamise taga võimujanu ja ebavõrdsus (Sharp & Smith, 2004; Sullivan, Cleary & Sullivan, 2004; Sullivan, 2000; Lumsden 2002). Olweus (1973) märkis ära, et kiusata ei pruugi mitte ainult üks isik, vaid ka grupp. Kiusamine võib olla verbaalne, mille hulka kuulub näiteks norimine, halvustava nimega kutsumine, ähvardamine või ka füüsiline, näiteks löömine või lükkamine. Samas on võimalik ka kaudne kiusamine, näiteks kui mõni õpilane jäetakse seltskonnast välja (Olweus, 1993).

Kõiv (2006) on kokkuvõtlikult välja toonud, et kiusamisel on kolm põhilist joont, mida tuleks tähele panna. Kiusamine on korduv ja toimub pika aja jooksul. Samuti on tegemist tahtliku negatiivse käitumisega, mis teeb kiusatavale füüsiliselt või vaimselt kahju. Kiusamiskäitumisel on ohvri ja kiusaja vahel teatav võimu erinevus.

Sullivan (2000) on arvanud, et on tähtis aru saada piirist kiusamise ja mitte kiusamise vahel. Sullivan et al. (2004) on märkinud: „Kiusamine on varjatud, antud hetke ja olukorda ärakasutav alatu ning korduv tegevus, mille aluseks on jõudude ebavõrdsus“ (lk 7). Oluline on mitte segamini ajada kiusamist ja konflikti. Vahel esineb õpilaste vahel ka tülisid (nt vaidlused, kaklused), kuid see ei ole kiusamiskäitumine (Sullivan et al., 2004).

Sullivan (2000) on leidnud ka, et eraldi tuleks vaadelda kriminaalset, kiusamiselaadset ja mittekiusamiskäitumist. Kriminaalse käitumise tunnusteks on tõsine ründamine või ründamine relvaga (selle hulka kuuluvad ka näiteks lõhki löödud pudelitega või noaga ründamised). Samuti on kriminaalsed käitumisviisid oluliselt suuremad vargused, seksuaalne ahistamine või tapmisega ähvardamine. Kiusamisele võivad sarnaneda õpilaste omavahelised füüsilised või verbaalsed mängud (nt mängitakse kaklemist), kuid nende puhul on õpilased omavahel võrdsed ning selle käitumise mõte ei ole teha kellelegi liiga. Kiusamise alla ei kuulu see, kui õpilastel on näiteks omavahel tüli või kaklemise mäng üle piiri läinud ning selle käigus toimub ründamine. Tegemist ei ole korduva nähtusega, seega ei pruugi tegemist kiusamisega olla (Sullivan, 2000; Olweus, 1993).

Seetõttu tuleb teha vahet kiusamiskäitumise ja müramise vahel, sest tegemist on ilmselt omavahel võrdsetes suhetes olevate inimestega ja nende eesmärk ei ole teineteisele haiget teha (Kõiv, 2006). Samas võivad õpilased varjata kiusamist mänguga ning jätta mulje nagu tegemist oleks heatahtliku käitumisega. Paljud õpilased, keda sellisel viisil kiusatakse, lähevad valedega kaasa, et grupp neid vastu võtaks. Alati tuleb meeles pidada, et

kiusamiskäitumise kolm komponenti on kordumine, pikaajalisus ja see on tingitud võimuvahekorra (Olweus, 1997).

Kiusamise viisid

Olweus (1993) on leidnud, et kiusamist võib jagada otseseks ja kaudseks. Otsese all mõeldakse näost-näku toimuvaid tegevusi, näiteks füüsiline vägivald. Kaudne kiusamiskäitumine on seotud suhetega ja hõlmab endas teatavat manipuleerimist, mis teeb teisele õpilasele haiget, näiteks kui teda ei võeta seltskonda. Kolmandana saab eristada ka verbaalset kiusamiskäitumist, mis on näiteks halvustava nimega kutsumine või ähvardamine (Kõiv, 2006).

Sullivan et al. (2004) jaotavad kiusamise vormid füüsiliseks ja mittefüüsiliseks. Füüsiline kiusamine on käitumine, mis hõlmab endas löömist, peksmist, hammustamist. Mittefüüsiline kiusamine võib olla nii verbaalne kui ka mitteverbaalne. Esimesel juhul on tegemist hirmutamise, kulujuhtude levitamise, laimamise, norimisega. Mitteverbaalne kiusamiskäitumine saab olla nii otsene kui ka kaudne. Otsene mitteverbaalne kiusamine on näiteks grimasside või kombetute liigutuste tegemine. Kaudne mitteverbaalne kiusamine on salalikum kui eelnevad, sest see hõlmab ignoreerimist või seltskonnast välja jätmist. Vaikimisi vaadeldakse kolmanda kiusamiskäitumisena ka vara kahjustamist (Sullivan et al., 2004; Sullivan, 2000; Björkqvist, Lagerspetz & Kaukiainen, 1992).

Kiusamise toimetulekustrateegiad

Inimestele on kohane tulla toime mingisuguste keskkonna stressitekitavate nähtustega. Nendega toimetulek on aluseks psühholoogilisele ja emotsionaalsele heaolule (Lazarus, 2006). Toimetulekustrateegiate mudeleid on mitmeid erinevaid (Tenenbaum, Varjas, Meyers & Parris, 2011).

Lazarus ja Folkman (1984) on leidnud, et toimetulek võib olla probleemile või emotsioonidele suunatud. Probleemile suunatud toimetulek hõlmab endas probleemiga silmitsi seismist ja otseselt probleemiga tegelemist. Emotsioonidele suunatud toimetulek keskendub probleemi poolt saadud emotsionaalsete tulemustega tegelemist (Lazarus & Folkman, 1984; Naylor, Cowie & Rey, 2003). Folkman ja Lazarus (1980) andsid enda strateegiatele kaheksa kategooriat: situatsiooniga agressiivselt toime tulemine, probleemi väiksemaks tegemine ja eemaldumine sellest, enesekontrolli abil enda tunnete ja emotsioonide reguleerimine, teiste toetuse otsimine probleemist kellelegi rääkides, vastutust võttes ja püüdes midagi muuta, probleemi eest põgenedes ja seda vältides, plaanipäraselt probleemi lahendades ja situatsioonist positiivselt mõeldes (Folkman & Lazarus, 1980).

Tenenbaum et al. (2011) kasutasid enda uurimuses probleemidele ja emotsioonidele suunatud strateegiaid, millele lisasid kategooriad: enesekaitse, kiusajale vastuhakkamine, ühiskonnalt toetuse otsimine, eemaldumine, omaks võtmine, olukorraga tegelemine, positiivsusele keskendumine ja enda süüdistamine. Nende uuringust selgus, et õpilased kasutavad põhiliselt probleemile suunatud strateegiaid, kuid ei leia, et need toimiksid. Samuti selgus, et tihti kasutavad õpilased mitmeid erinevaid viise, nii emotsioonidele kui ka probleemidele suunatud toimetulekustrateegiaid.

Roth ja Cohen (1986) on jaganud toimetulekustrateegiad vastavalt vältivaks ja vastuvõtvaks. Vastuvõtvat toimetulekut nimetavad nad keskendumist negatiivsele stiimulile ja otseselt probleemiga toimetulemist. Nende tegevuste tagajärjel võivad küll stressirohked olukorrad laheneda, kuid tekitavad palju ärevust. Vältimise strateegia on probleemi eest põgenemine ja selle eiramine. Kuigi see on vähem stressirohke, leiab see harva positiivse lahenduse (Roth & Cohen, 1986).

Kiusamise osapooled

Ohver

Ohver on õpilane, kes on korduvalt teise õpilase pahatahtliku käitumise mõjuvallas (Olweus, 1993). Kiusamise ohvriks võib langeda õpilane, kes tõmbab tähelepanu sellega, et tal on probleeme õppimisega või vastupidi. Samuti ka füüsilised raskused, sotsiaalsed probleemid, keeruline leida sõpru, käitumisprobleemid või kõikide eelnevalt väljatoodud probleemide koosmõju (Lee, 2004).

Olweus (1978) on välja toonud, et ohvreid on võimalik jagada ka passiivseteks ja väljakutsuvateks. Passiivsed ohvrid on ebakindlad, abitud, tunduvad väliselt närvilisemad ja on tundlikumad. Väljakutsuvad ohvrid on seevastu kaitsval positsioonil. Sarnaselt on Perry, Kusel ja Perry (1988) leidnud ka, et ohvreid on võimalik jagada madala agressiivsuse ja kõrge agressiivsuse järgi, mis on sarnane Olweuse (1978) leitule. Sullivan et al. (2004) järgi on lisaks passiivsetele ja väljakutsuvatele ohvritele võimalik veel ka eristada kiusajast ohvreid.

Kiusajast ohvreid iseloomustab see, et nad võivad olla teatud situatsioonides kiusaja rollis ja mõnes teises situatsioonis hoopis ohvrid. Sellist tüüpi ohvrid kipuvad endast nõrgemaid või nooremaid ründama samal ajal kui nad ise on kiusatavad kodus või eakaaslaste poolt. Tihti juhtub, et õpilane on kodustes tingimustest ohver, kuid koolis kiusaja (Sullivan et al., 2004). Uurimused on näidanud, et suur osa kiusajatest kuulub just sellesse gruppi.

Tegemist on väga probleemsete õpilastega, kellel on depressiooni tunnused ning kes on enesekontrolli, sotsiaalsuse ja õpitulemuste poolest nõrgemad (Haynie et al., 2000).

On leitud, et akadeemilise edukuse poolest on ohvrid nõrgemad kui õpilased, keda ei kiusata (Perry et al., 1988). Samuti on ohvritel lähedasemad suhted vanematega kui kiusajatel (Olweus, 1978). Mentaalselt näevad ohvrid end rumalate ja väärtusetutena ning seetõttu on nende tahtejõud madal (Slee, 1994). Nad ei ole võimelised lahendama konflikte ega oska neid ennetada (Andreou, 2001). Ka füüsiliselt on ohvrid tavaliselt nõrgemad ja seetõttu on kiusajatel neid lihtsam ära kasutada (Besag, 1989; Olweus, 1997).

Kiusaja

Kiusajate kõige olulisemaks tunnuseks on see, et nad oskavad oma võimu ära kasutada (Sullivan et al., 2004). Tavaliselt on kiusajad ohvritega ühest klassist või vähemalt paralleelklassist ning kui õpilaste vahel esineb suuri vanusevahesid, siis on tõenäoline, et kiusajad on enda ohvritest vanemad (Sharp & Smith, 2004). Kiusajad on tavaliselt impulsiivsed, domineerivad ja neil on väga väike empaatiavõime (Olweus, 1991).

On oluline aru saada, miks õpilane on kiusama hakanud. Põhjuseid võib olla mitmeid, seejuures tahtmine teiste üle domineerida, situatsiooni kontrollida ning soov saavutada võim kellegi üle (Lee, 2004). Samuti võivad kiusajad tahta sellisel viisil saavutada lugupidamist enda suhtes (Hazler, Hoover & Oliver, 1992). Probleemi allikaks võib olla ka kodune situatsioon, kus võib esineda agressiivsust laste suhtes või puudub emotsionaalne side laste ja vanemate vahel (Lee, 2004).

Sullivan et al. (2004) järgi on kiusajad jaotatud tarkadeks kiusajateks ja mitte-nii-tarkadeks kiusajateks. Lines (2007) nimetab tarka kiusajat ka strateegiliseks kiusajaks. Tark kiusaja on kavalam ning oskab enda kiusamiskäitumist varjata ning kui keegi kaebaks õpetajale, et ta kiusab, siis tõenäoliselt ei usuta seda. Nende puhul on ära märgitud, et tavaliselt on tegemist populaarsete õpilastega, kes on sotsiaalse võimekuse poolest tugevad ning õpivad hästi. Seetõttu on neil ka palju enesekindlust ning isekust, mis koondab nende ümber teisi õpilasi, kes teevad kõike, mida nad tahavad. Kiusajatel puudub empaatiavõime ja seetõttu ei suuda nad end samastada teistega ja jätkavad enda pahategusid (Sullivan et al., 2004).

Mitte-nii-targad kiusajad on tarkade kiusajatega võrreldes vähem sotsiaalsed ning nad riskivad rohkem ja see teeb nad ka ettearvamatuteks. Nad käituvad sobimatult ja ei saa tihti aru, et need, kes neid toetavad ei pruugi olla nende sõbrad, vaid suhtlevad nendega olukorra sunnil. Mitte-nii-tarkade kiusajate ellusuhtumine on negatiivne ja nad peavad enda

sõpru endast madalamaks. Neil on tihti raskusi õppimisega ning nad võivad muutuda jõhkrateks. Tegelikult peitub selle taga kibestumine luhtaminekute, tunnustuse ning kiitmise ja eemaletõugatuse pärast (Sullivan et al., 2004; Besag, 1989)

Kõrvalseisja

Kiusamiskäitumisel ei ole mitte ainult kaks osapoolt (kiusaja ja ohver), vaid on olemas ka kõrvalseisjad ehk publik, kellel on kiusamiskäitumises oma roll (Kõiv, 2006). Kui kõrvalseisjad ei sekku, siis ei pruugi sellele lõppu tulla. Kiusamiskäitumine on üldjuhul võimalik, kui kõrvalseisjad sellel juhtuda lasevad (Sullivan et al., 2004). Olles pideva kiusamiskäitumise tunnistajateks võtavad kõrvalseisjad sisse teatud positsiooni, olenevalt sellest, kuidas nad nendes situatsioonides tegutsevad. Kahtlemata mõjutab kõrvalseisjate käitumine seda, missugune on kiusamise tulemus (Salmivalli, 1999).

Salmivalli (1999) on jaotanud kõrvalseisjad nelja erinevasse gruppi: 1) kaasajooksikud; 2) õhutajad; 3) eemalehoidjad; 4) kaitsjad. Kaasajooksikud on sellised kõrvalseisjad, kes nähes kiusamist liituvad sellega ja on kiusajatele nõ abiks. Õhutajad erinevad kaasajooksikutest selle poolest, et nad ei lähe kiusajatele otseselt appi, kuid elavad neile kaasa. Eemalehoidjad on erapooletud ning ei sekku mitte kuidagi, kuid sellegipoolest on nad ka üks osa kiusamiskäitumisest, sest kui nad vahele ei lähe, siis nad justkui kiidavad sellise käitumise heaks. Samuti õhnestavad nad nii ka ennast, sest võimetus midagi peale hakata pärsib neid ja muudab nad abituks (Cranham & Carroll, 2003). Kaitsjad on selgelt ohvrite poolt ning püüavad kiusamist takistada (Salmivalli, 1999). Salmivalli, Lagerspetz, Björkqvist, Österman ja Kaukiainen (1996) järgi on kaitsjaid tavaliselt populaarsed, kuid kiusajad ning nende pooldajad pigem tõrjutud õpilased.

On leitud, et kiusajad valivad endale agressiivsemaid õpilasi sõpradeks. Õpilased, kes kalduvad kiusamise poole (kiusajad, õhutajad või kaasajooksikud) on omavahel seotud ning kuuluvad ühte suuremasse gruppi. Seevastu prosotsiaalsete õpilaste võrk, kuhu kuuluvad ohvrid, aga ka kaitsjad ja eemalehoidjad, on tunduvalt väiksem. Põhjus võib peituda selles, et kiusajate grupp on justkui võitjad ja tavaliselt tahetakse olla võitjate, mitte kaotajate poolt (Salmivalli, Huttunen & Lagerspetz, 1997).

Kõiv (2006) on kokkuvõtvalt arvanud, et uurimuste järgi on kiusamisjuhtude juures ka kõrvalseisjad, kuid kiusamise peatamiseks tegutsevad nad harva. Samas on oluline julgustada kõrvalseisjad tegutsema, sest muidu kiusamine jätkub. Samuti rõhutatakse seda, et sekkumine peaks olema suunatud kogu grupile, mitte ainult kiusajale või ohvrile.

Metoodika

Valim

Käesolevas bakalaureusetöös kasutati mugavusvalimit. Uuringus osalesid ühe põhikooli 5.–9. klassi õpilased ja neid oli kokku 267 õpilast. 5. ja 6. klasse oli kaks paralleelklassi, 7.–9. klassini oli igat klassi neli paralleelklassi. Vastajatest 148 olid tüdrukud ja 119 olid poisid.

Tabel 1. *Vastajate jaotus klassiti*

<i>Klass</i>	n	%
5. klass	30	11%
6. klass	33	12%
7. klass	62	23%
8. klass	79	30%
9. klass	63	24%
Kokku	267	100%

Mõõtevahend

Käesoleva uuringu läbiviimiseks kasutati kvantitatiivset uurimismeetodit. Küsimustiku koostamisel lähtuti Schmidt (2005) kiusamiskäitumise küsimustikust, mille tõlkis töö autor. Küsimustiku täitmine võttis ligikaudu 10–15 minutit. Ankeedi reliaablus, Cronbach'i Alpha oli 0,721.

Selleks, et veenduda, et õpilased küsitlusest õigesti aru saavad, viis autor läbi ka pilootuuringu ühe Tartu kooli 5. klassi õpilastega. Autor valis välja 5. klassi, sest tegemist oli uuringu kõige nooremate õpilastega ja nende puhul oli kõige tõenäolisem, et väidete sõnastused võivad arusaamatud olla. Pärast pilootuurimust võttis autor arvesse katseuuringus osalenute kommentaarid ja tähelepanekud ning täiendas ankeeti vastavalt. Näiteks lisati seksuaalse ahistamise kiusamisviisi juurde sulgudesse täpsustus, mis see olla võib ja kiusamiskäitumise mõjutuse juurde lisati variant „pole mõjutanud“, sest õpilased leidsid, et alati ei pruugi kiusamiskäitumine neid kuidagi mõjutada.

Ankeet (vt Lisa 1) sisaldas 15 valikvastusega küsimust. Küsitluse alguses oli kirjas uuringu eesmärk, millele järgnesid küsimused taustandmete kohta. Küsimuste hulgas oli nii kinniseid kui ka lahtiseid küsimusi. Kolm vastusevarianti eeldasid põhjendust, kaks küsimust pakkusid ka „mujal“ varianti ning lisaks oli kahe küsimuse juures võimalik lisada ka oma vastus „teen/teinud midagi muud“ variandi juurde.

Ankeet koosnes kolmest osast. Esimene osa koosnes kaheksast küsimusest ja sisaldas küsimusi õpilase kiusamiskogemuse kohta. Küsitluse teine osa sisaldas küsimusi neile, kes on ise kedagi kiusanud. Kolmas osa oli kiusamisest koolis üldiselt ning õpetajate roll sellega toimetulemises.

Protseduur

Küsitlus viidi läbi ühes põhikoolis kolme päeva jooksul. Uuring toimus 6.–8. aprillini, 2015. aastal. Need kuupäevad lepitati kokku kooli õppealajuhatajaga ning õpetajatega, kelle tunnist küsitlusele aega kulutati.

Töö autor viibis kõik kolm küsitluse päeva koolis ning viis küsitluse ise läbi eelnevalt õpetajatega kokkulepitud graafiku alusel. Iga tunni alguses oli autor tunnis, selgitas õpilasetele küsitluse eesmärki, tõi välja olulisemad punktid, millele tuleks küsitluses tähelepanu pöörata ning selgitas, mis on kiusamine. Küsimustiku täitmine oli vabatahtlik ning anonüümne. Anonüümsus tagati sellega, et paluti vastajatel pinginaabritele selg pöörata ning peale küsitluse täitmist ankeet tagurpidi pöörata. Autor kogus õpilastelt ankeedid ümberpööratuna ära ning pani need ümbrikusse, mille teipis vastajate ees kinni.

Andmete sisestamiseks ja töötlemiseks ning statistiliseks andmeanalüüsiks kasutati statistikatarkvara paketti *IBM SPSS Statistics 20*. Tabelid koostati programmiga *Microsoft Excel*.

Tulemused

Õpilaste hinnangud kiusamiskäitumisele

Varasema kiusamiskogemuse kohta vastas „jah“ 52% (n=138) õpilastest ja „ei“ 48% (n=129) õpilastest. Poistest vastasid 45% (n=53) varasemale kiusamiskäitumisele eitavalt ja 55% (n=66) jaatavalt. Tüdrukutest vastasid 51% (n=76) eitavalt ja 49% (n=72) jaatavalt.

Tabel 2. *Varasema kiusamiskogemusega ohvrid klassiti*

		5. klass	6. klass	7. klass	8. klass	9. klass	Kokku
On	n	11	24	38	28	37	138
kiusatud	%	8%	17%	28%	20%	27%	100%

Järgnev analüüs on õpilaste kohta, kes tunnistasid, et neil on varasem kogemus kiusamisega. 43% (n=117) nendest õpilastest märkis ära, et nende kulul on nalja tehtud.

Halvustava nimega on kutsutud 34% (n=90) õpilastest. Kuulujutte on levitatud 23% (n=61) õpilaste kohta. Seltskonda pole võetud 20% (n=52) õpilastest. Füüsiliselt on liiga tehtud 19% (51 õpilast). Asi või asju on varastatud või lõhutud 17% (n=45). 9% (n=25) õpilastest tunnistas, et neid on ähvardatud ning kõige vähem on õpilastel kogemusi seksuaalse ahistamisega - 4% (n=10) õpilastel (vt Lisa 2).

Kõige enam vastasid kiusamiskogemusega õpilased, et neid kiusatakse mõni kord aastas ehk 31% kiusatavatest (n=43). 30% (n=42) kiusatavatest vastasid, et neid kiusatakse mõni kord kuus, sama tulemus on ka mõni kord nädalas kiusamise kohta. Igapäevaselt on kiusamiskäitumise all kannatanud 8% kiusatavatest (n=11) (vt Lisa 3).

Praegusele kiusamiskogemusele vastasid „jah“ 16% (n=42) õpilastest ning „ei“ 84% (n=225) õpilastest. Õpilased, kes tunnistasid, et neid kiusatakse praegusel ajal jagunesid soo järgi võrdselt, 50% (n=21) kiusatavatest on tüdrukud ja 50% (n=21) on poisid.

Tabel 3. *Praeguse kiusamiskogemusega ohvrid klassiti*

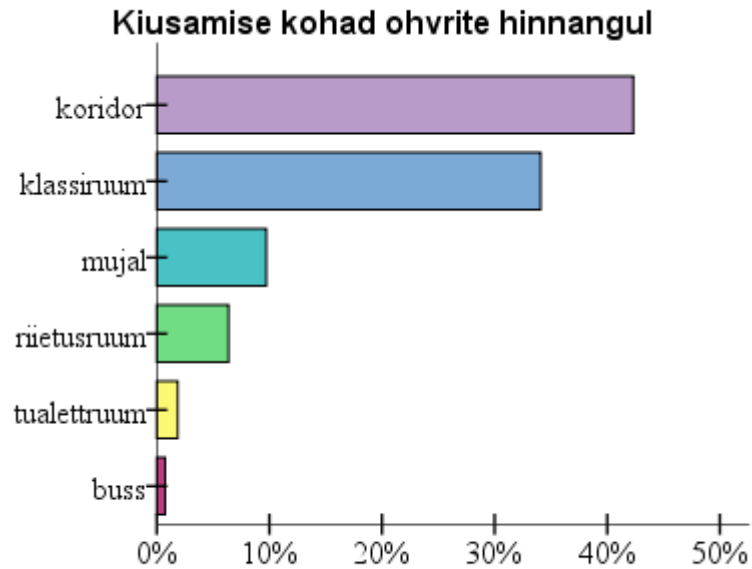
	5. klass	6. klass	7. klass	8. klass	9. klass	Kokku	
Õpilasi kiusatakse	n	5	9	13	7	8	42
	%	12%	21%	31%	17%	19%	100%

Järgnev analüüs kehtib õpilaste kohta, kes tunnistasid, et neid kiusatakse ka praegusel ajal. 83% (n=35) kiusatavatest õpilastest tunnistas, et nende kulul tehakse nalja, 57% (n=24) õpilastest vastas, et neid kutsutakse halvustava nimega. Seltskonda ei võeta 31% (n=13) õpilasi ning kuulujutte levitatakse 40% (n=17) kohta. Füüsiliselt tehakse liiga 24% (n=10) õpilasele, samuti vastati ka asjade lõhkumise või varastamise kohta. 19% (n=8) õpilasi tunnistas, et neid ähvardatakse. Seksuaalse ahistamise kogemusele vastas jaatavalt 1 õpilane ehk 2% kiusatavatest (vt Lisa 2).

Praegusel ajal kiusatakse kõige tihedamini mõni kord kuus ja mõni kord nädalas. Mõlema puhul vastas 40% (n=17) praegusel ajal kiusatavatest õpilastest kinnitavalt. Kõige vähem kiusatakse õpilasi mõni kord aastas ja igapäevasel. Mõlemal juhul vastas 10% õpilastest (n=4) kinnitavalt (vt Lisa 4).

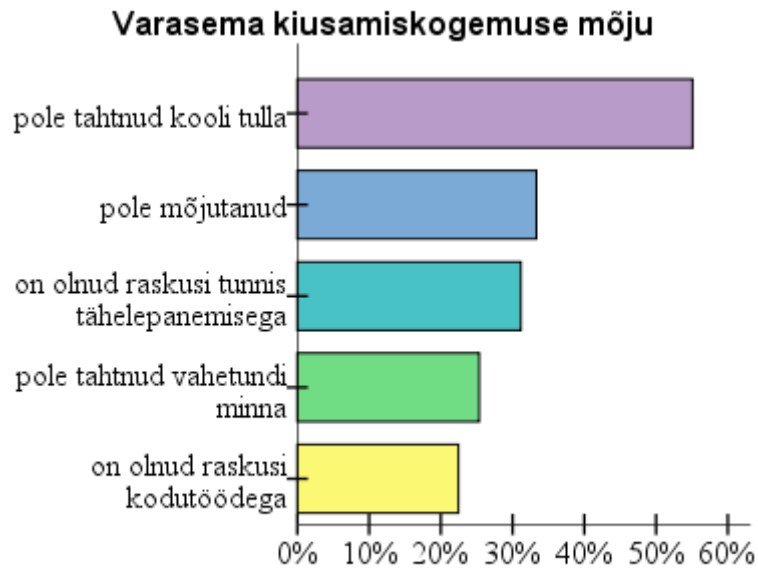
Õpilased, märkisid ära, et kõige enam kiusatakse neid koridoris, 42% (n=113). Klassiruumis kiusatakse 34% (n=91) õpilastest. 10% (n=26) kiusatavatest väitis, et neid kiusatakse ka kuskil mujal. Vähem on õpilasi kiusatud riietusruumis, 6% (n=17) õpilastest,

tualettruumis, 2% (n=5) õpilastest ja bussis, 1% (n=2) õpilastest. Õpilased, kes märkisid ära, et neid on kiusatud ka kuskil mujal, täpsustasid, et seda juhtub tänaval või õues (9 korda) ning ka kehalise kasvatuse tunnis (3 korda).

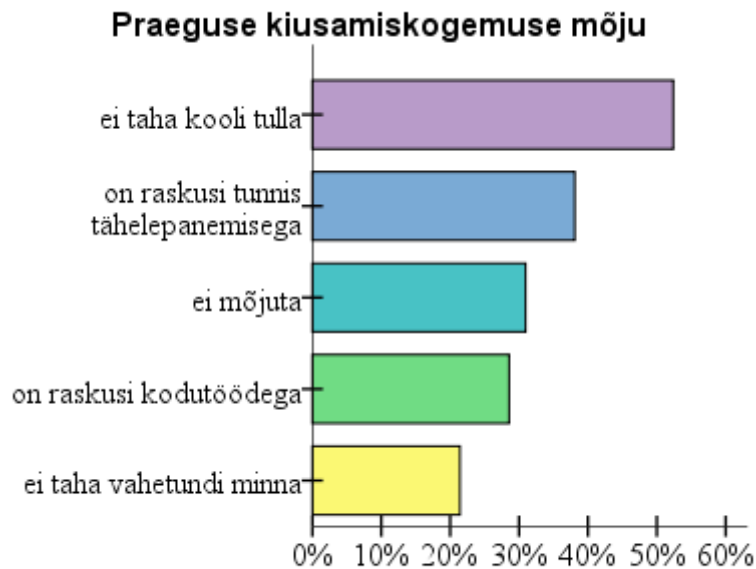
Joonis 1. Ohvrite hinnang kohtadele, kus kiusamiskäitumine on esinenud ja esineb praegugi.

Õpilased, kellel on varasem kogemus kiusamisega tunnistasid, et kõige enam mõjutas kiusamiskäitumine nende tahet kooli tulla, 55% (n=76). 33% (n=46) õpilastest väitis, et kiusamiskäitumine pole neile kuidagi mõjunud. 31% (n=43) õpilastest on seetõttu olnud raskusi tunnis tähelepanemisega. 25% (n=35) õpilastest pole tahtnud vahetundi minna ning 22% (n=43) õpilastest on olnud raskusi tunnis tähelepanemisega.

Joonis 2. Varasema kiusamiskäitumise mõjud õpilaste hinnangul.

Praegusel ajal kiusatavad õpilased tunnistasid samuti, et kõige enam ei taha nad kiusamise pärast kooli minna, 52% (n=23). 38% (n=16) praegusel ajal kiusatavatest õpilastest väitis, et neil on raskusi tunnis tähelepanemisega. 31% (n=14) õpilastest väitis, et neid kiusamiskäitumine ei mõjuta. Kodutöödega on raskusi 29% (n=12) õpilastest ja 21% (n=9) õpilasi ei taha vahetundi minna.

Joonis 3. Praeguse kiusamiskäitumise mõjud õpilaste hinnangul.

Kiusatud õpilased märkisid ära, et kõige enam on nad kiusamiskäitumisega toime tulnud kiusajat ignoreerides, 61% (n=84) õpilastest. Sõnadega vastamist on kasutanud 48% (n=66) õpilastest ja probleemist täiskasvanule rääkinud 36% (n=50) õpilastest. 34% (n=47) õpilastest palus kiusajatel lõpetada ning 33% (n=45) õpilastest väitis, et on negatiivsed tunded endale hoidnud. 22% (n=31) õpilastest vastas kiusajale füüsiliselt ning 9% (n=12) kasutas mingeid muid strateegiaid.

Praegusel ajal kiusatavad õpilased märkisid ära, et kõige enam nad ignoreerivad kiusajaid, 71% (n=31) õpilastest ja vastavad sõnadega, kui neid kiusatakse, 52% (n=31) õpilastest. 36% (n=16) õpilastest märkis ära, et nad hoiavad sellisel juhul negatiivsed tunded endale ja 26% (n=11) palub, et kiusajad lõpetaksid. Täiskasvanule teatab 24% (n=11) õpilastest, 19% (n=9) vastab kiusajale füüsiliselt ja 10% (n=4) teeb kiusamise puhul midagi muud.

Õpilased, kes kasutasid mingisugust muud varianti, et kiusamiskäitumisega toime tulla kirjutasid, et mängisid kiusajatega kaasa (3 korda), lubasid kooli vahetada (2 korda).

Tabel 4. *Õpilaste toimetulekustrateegiad praegusel ja varasemal ajal*

Toimetulekustrateegiad	n	%		n	%
Ignoreerin kiusajat/kiusajaid	31	12%	Ignoreerisin kiusajat/kiusajaid	84	32%
Ütlen, et lõpetaks/lõpetaksid	11	4%	Ütlesin, et lõpetaks/lõpetaksid	47	18%
Ütlen täiskasvanule	11	4%	Ütlesin täiskasvanule	50	19%
Vastan kiusajale/kiusajatele sõnadega	23	9%	Vastasin kiusajale/kiusajatele sõnadega	66	25%
Vastan kiusajale/kiusajatele füüsiliselt	9	3%	Vastasin kiusajale/kiusajatele füüsiliselt	31	12%
Hoian negatiivsed tunded endale	16	6%	Hoidsin negatiivsed tunded endale	45	17%
Teen midagi muud	4	2%	Tegin midagi muud	12	5%

Probleemidest kiusamiskäitumisega räägib vanematele 57% (n=79) õpilastest ning ei räägi 43% (n=59) õpilastest.

Õpilased põhjendavad seda, et nad ei räägi vanematele probleemist sellega, et nad saavad ise hakkama (12 korda) või lihtsalt ei taha seda teha (9 korda). Lisaks on õpilased leidnud, et sellel pole mõtet (9 korda). 8 korda kirjutati, et kiusamiskäitumine pole nii hull, et sellest vanematele rääkida, 4 õpilast kirjutas, et vanemaid ei huvita nende probleem, 3 õpilast kardavad ja 3 õpilast ei taha, et vanemad muretseks.

Kiusajate hinnangud enda kiusamiskäitumisele

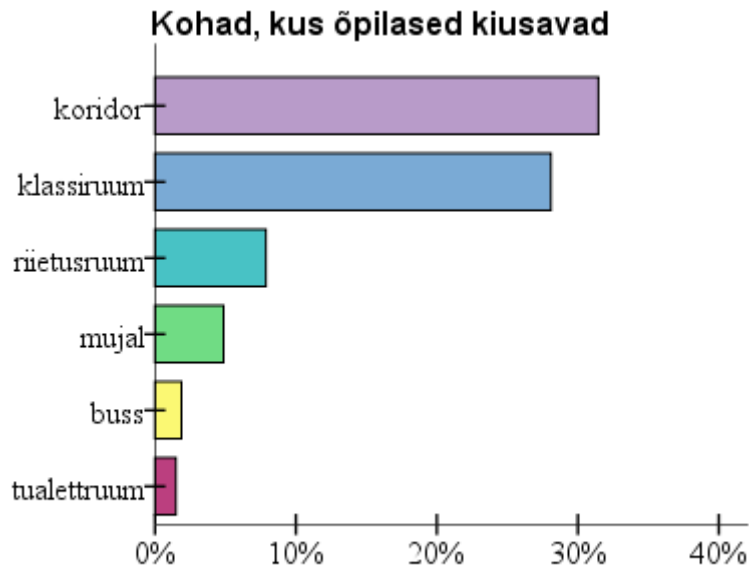
Kõikidest õpilastest 44% (n=117) tunnistas, et nad on kiusanud teisi õpilasi ja 56% (n=150) õpilastest väitis, et pole kedagi teist kiusanud. Kiusajatest 50% (n=59) olid poisid ja 50% (n=58) tüdrukud. Peale selle on 58% (n=80) kiusajatest ka ise ohvrid olnud.

Tabel 5. *Kiusajate jaotus klasside järgi*

		5. klass	6. klass	7. klass	8. klass	9. klass	Kokku
Teise õpilase kiusamine	n	12	17	26	29	33	117
	%	10%	15%	22%	25%	28%	100%

Kiusajad märkisid kõige enam ära selle, et nad on kellegi kulul nalja teinud, 39% (n=104) õpilastest ja kedagi halvustava nimega kutsunud, 25% (n=68) õpilastest. 14% (n=38) õpilastest tunnistas, et on kellegi seltskonnast välja jätnud ja 8% (n=22) õpilastest on kellelegi füüsiliselt liiga teinud. Kedagi ähvardanud on vaid 3% (n=9) kiusajatest ja seksuaalselt ahistanud 1% (n=4) õpilastest (vt Lisa 2).

Õpilased, kes tunnistasid, et on ka teisi õpilasi kiusanud, märkisid, et kõige rohkem on seda aset leidnud koridoris. 31% (n=84) kiusajatest märkis ära, et on teist õpilast koridoris kiusanud ja 28% (n=75) õpilastest tunnistas, et on kiusanud klassiruumis. Riietusruumis on kiusanud 8% (n=21) õpilastest ja kuskil mujal 5% (n=13) õpilastest. Kõige vähem on õpilasi kiusatud bussis, 2% (n=5) õpilastest ja tualettruumis 1% (n=4) õpilastest. Kuskil mujal on õpilased kiusanud näiteks väljaspool kooli (3 korda), üks kord vastati ka, et on kiusanud spordisaalis.

Joonis 4. Kiusajate hinnang kohtadele, kus nad on teisi õpilasi kiusanud

Õpilaste hinnangud kiusamiskäitumisele koolis üldiselt

Kõikidest õpilastest 85% (n=226) on näinud, et kedagi on kiusatud ja 15% (n=41) märkis ära, et ei ole kiusamist pealt näinud. Kiusamisele vahele minema on valmis 50% (n=113) õpilastest, kes on kiusamist pealt näinud ning 50% (n=113) märkis ära, et ei lähe vahele. 50% (n=64) tütarlastest ja 49% (n=49) poistest märkisid ära, et lähevad kiusamiskäitumisele vahele.

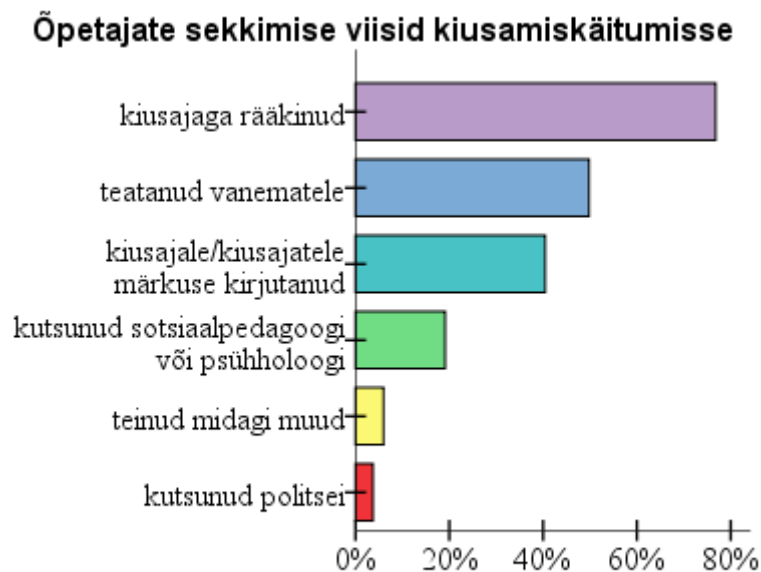
59% (n=67) õpilastest, keda on varasemalt kiusatud vastasid, et lähevad kiusamisele vahele. Praegusel ajal kiusatavatest õpilastest on 19% (n=22) nõus kiusamisele vahele minema. Kiusajatest läheb vahele 45% (n=51) õpilastest. Õpilased põhjendasid seda, et nad kiusamisele vahele ei lähe sellega, et see pole nende asi (23 korda), nad ei julge vahele minna (13 korda), nad ei taha sellega endale probleeme tekitada ja 6 õpilast leidis, et vaheleminek on olnud olukorrast või sellest, keda kiusatakse.

35% (n=78) õpilastest, kes on kiusamist pealt näinud, märkis ära, et seda juhtub mõni kord kuus. Mõni kord nädalas on kiusamist näinud 32% (n=72) õpilastest ning 25% (n=56) õpilastest märkis ära, et kiusamist on esinenud mõni kord aastas. Kõige vähem on nähtud kiusamist igapäevaselt, 9% (n=20) õpilastest.

47% (n=126) õpilastest märkis ära, et tunnevad end mugavalt kiusamiskäitumisest õpetajale rääkides ja 53% (n=141) õpilastest märkis ära, et ei tunne end hästi probleemist õpetajale rääkides. Õpilased märkisid ära, et kõige enam ei tunne nad end mugavalt õpetajale probleemist rääkides, sest arvavad, et õpetajad panevad probleemi suure kella külge, 63%

(n=89) õpilastest. Seejärel märkisid õpilased 40% (n=56) ulatuses ära, et ei räägi õpetajatele seetõttu, et õpetajad niikuinii ei reageeri. 31% (n=44) õpilastest märkis ära, et sellel on ka mingi muu põhjus. Muude põhjustena tõid õpilased välja, et nad ei taha probleemist rääkida (9 korda) ning kardavad, et nii hakatakse rohkem kiusama (9 korda). Peale selle kirjutati, et suudetakse iseenda eest seista (8 korda) ja ei taheta olla kaebajad (7 korda).

81% (n=217) õpilastest märkis ära, et kui õpetajad teavad või on näinud kiusamist, siis nad sekkuvad sellesse, 19% (n=50) vastas, et õpetajad ei sekku. Õpilased märkisid kõige enam ära selle, et õpetajad on kiusajaga rääkinud, 77% (n=205) õpilastest. 50% (n=133) õpilastest märkis ära, et õpetajad on kiusamisest vanematele teatanud ja 40% (n=108) õpilastest vastas, et õpetajad on kiusajale või kiusajatele märkuse kirjutanud. Sotsiaalpedagoogi või psühholoogi kutsumist on märganud 19% (n=51) õpilastest. Õpilaste hinnangul on õpetajad kõige vähem kasutanud mingisugust muud sekkumise viisi, 6% (n=16) ja politseid kutsumist, 4% (n=10). Muude sekkumise viiside juurde märgiti, et õpetajad on kiusajad direktori juurde saatnud (4 korda), ohvri ja kiusajaga rääkinud (2 korda) ning rääkinud probleemist kogu klassiga (2 korda).

Joonis 5. Viisid kuidas õpetajad sekkuvad, kui teavad kiusamisest või on seda pealt näinud

Arutelu

Käesoleva uurimuse eesmärgiks oli uurida ühe kooli 5.–9. klassi õpilaste hinnanguid kiusamise viiside, ulatuse ja õpetajate sekkumise kohta. Lähtuvalt töö eesmärgist esitati järgnevad uurimisküsimused:

1. Kui palju esineb uuritava kooli 5.–9. klassi õpilaste seas kiusamiskäitumist?
2. Missuguseid kiusamiskäitumise viise esineb uuritava kooli 5.–9. klassi õpilaste seas kõige enam?
3. Missuguseid toimetulekustrateegiaid 5.–9. klassi õpilased kiusamiskäitumise puhul kasutavad?
4. Milliseid sekkumise viise õpetajad 5.–9. klassi õpilaste hinnangutel kiusamiskäitumise ilmnemisel rakendavad?

Uuringu käigus selgus, et veidi üle poole õpilastest on kunagi kogenud kiusamist. Ohvrite hulgas oli poisse ja tüdrukuid peaaegu võrdselt. Veerand õpilastest, keda on ka varasemalt kiusatud on kiusatavad ka praegusel ajal. Ohvrite seas on võrdselt poisse ja tüdrukuid. Kõige enam on kiusamiskäitumise käes kannatanud 7. klassi ja 9. klassi õpilased, kõige vähem 5. klassi õpilased, kuid siiski kahe paralleelklassi peale kokku palju.

Õpilaste seas esineb rohkem verbaalset kiusamiskäitumist kui füüsilist (Kõiv, 2006), mida tõestab ka käesolev uurimus. Kõige enam esineb uuritava kooli õpilaste seas teiste kulul nalja tegemist, veidi vähem on õpilasi halvustava nimega kutsutud. Peaaegu võrdselt esineb kaudset kiusamist ehk kuulujuttude levitamist ja seltskonnast väljajätmist. Otsest kiusamist ehk füüsilist vägivalda esineb võrreldes eelnevate viisidega siiski vähem, kuid ikkagi palju. Kõige vähem on õpilasi ähvardatud ning seksuaalselt ahistatud. Siinjuures tuleb viimasele siiski oluliselt tähelepanu pöörata, sest seksuaalsele ahistamisele vastas 10 õpilast, mida 267 vastanu kohta on väga palju. Suures osas on siiski tüdrukuid seksuaalselt ahistatud. Tähelepanuväärne on see, et eranditeta ainult tüdrukud vastasid, et kiusavad sellisel viisil.

Ohvrid kasutavad toimetulekustrateegiana kõige enam kiusamisele kiusajat või kiusajaid ignoreerides, vastavad sõnadega või teatavad täiskasvanule. Ka Loosi (2013) uurimus kinnitab seda, et kõige rohkem eelistatakse ignoreerimist või vastu ütlemist. Tenenbaum et al. (2011) järgi kasutavadki õpilased mitmeid erinevaid toimetulekustrateegiaid läbiseigi ehk nii probleemile kui ka emotsioonidele suunatud strateegiaid. Vähem paluvad õpilased kiusajal või kiusajatel lõpetada, hoiavad enda negatiivsed tunded iseendale, vastavad füüsiliselt või teevad midagi muud. Praegusel ajal kiusatavate vastused erinevad varasemast

kogemusest selle poolest, et õpilased hoiavad rohkem tundeid iseendale ja räägivad vähem täiskasvanutele.

Säre (2011) järgi on kiusamiskäitumist kõige enam klassiruumis ja koridoris ning kõige vähem tualettruumis, ka käesolev uurimus kinnitab seda. Kusjuures klassiruumis ja koridoris on õpetajatel kõige tõenäolisem kiusamiskäitumisele peale sattuda, kuid kiusamiskäitumist esineb ikkagi palju. Siinkohal tuleks tähelepanu pöörata ka sellele, et õpilased lisasid ka kehalise kasvatuses tunni kiusamiskäitumise esinemise kohaks. Mõni õpilane lisas ka, et neid kiusatakse halbade tulemuste pärast kehalises kasvatuses.

Peaaegu pooled õpilased tunnistasid, et kiusavad teisi õpilasi. Kusjuures üle poolte ohvritest märkis ära, et kiusavad ise ka, mis kinnitab Sullivan et al (2004) ja Haynei et al. (2000) uurimuste tulemusi, et kiusajatest ohvreid ongi kõige rohkem. Peale selle jagunevad kiusajatest ohvrid võrdselt poiste ja tüdrukute vahel. Kõige enam on teisi õpilasi kiusates kasutatud siiski verbaalseid viise nagu kellegi kulul nalja tegemine või halvustava nimega kutsumine.

Sullivan (2000) järgi esineb poiste seas rohkem füüsilist ja tüdrukute seas rohkem kaudset kiusamiskäitumist. Käesolevas uuringus selgus samuti, et poisid on rohkem füüsiliselt kiusatavad ning rakendavad ka ise rohkem füüsilist vägivalda kui tüdrukud. Seevastu tüdrukud levitavad rohkem kuulujutte, jätavad kellegi seltskonnast välja või kannatavad ise selliste kiusamiskäitumise viiside all.

Suur hulk õpilasi oli näinud kiusamiskäitumist, mis tähendab, et enamus õpilasi osaleb kiusamiskäitumises kõrvalseisjatena. Seejuures vastati kõige enam, et sedasorti käitumist on esinenud mõned korrad kuus või mõned korrad nädalas. Õpilaste hinnangul esineb kõige vähem igapäevast kiusamist. Pooled kiusamist pealt näinud õpilased on nõus kiusamiskäitumisse sekkuma. Neist õpilastest, kes märkisid, et ei sekku kiusamiskäitumisse, on pooled ise kiusajad. Kusjuures üle poolte ohvritest ei tee samuti kiusamise puhul midagi. Võrreldes Kõivu (2006) uurimusega, mille järgi kaitsevad tüdrukud rohkem kui poisid, on selles uurimuses erinevus, sest sekkuma on nõus nii poisid kui tüdrukud võrdselt.

Kõikidest õpilastest pooled tunnevad end mugavalt õpetajatele kiusamiskäitumise probleemidest rääkides. Kõige enam ei taheta seda teha, sest kardetakse, et probleem avalikustatakse. Strömpli et al. (2007) uurimuses selgus, et poolte õpilaste hinnangul ei tee õpetajad kiusamiskäitumisest välja. Käesolevas uurimuses selgus aga, et kuigi pooled õpilased ei pöördu murega õpetajate poole, märkis enamus õpilasi ära, et kui õpetajad teavad või on näinud kiusamist, siis nad sekkuvad.

Siinkohal on vastuolu õpilaste hinnangu kohtade, kus neid kiusatakse, ja õpetajate sekkumise vahel. Kõige enam kiusatakse koridoris ja klassiruumis, kus on kõige tõenäolisem kiusamisele peale sattuda. Kuigi õpilaste hinnangul õpetajad enamjaolt sekkuvad, on kiusamiskäitumist ühe kooli ulatuses siiski palju. Õpilaste hinnangul kasutavad õpetajad erinevaid tehnikaid, kõige enam on nad kiusajatega rääkinud, vanematele teatanud ja märkuse kirjutanud. Õpilased lisasid ka, et õpetajad on kiusajaid direktori juurde saatnud.

Käesoleva töö piiranguks on suhteliselt madal vastanute protsent. Uuritava kooli 5.–9. klassi õpilasi on kokku 341. 36 küsimustikku tuli välja praakida, kuna mõned küsimused olid vastamata jäänud või vastatud oli ebaloogiliselt, seetõttu oli alust arvata, et vastused polnud usaldusväärsed. Kolm õpilast vastata ei soovinud, üks õpilane oli 6. klassist ja kaks õpilast 7. klassist. 35 õpilast puudusid uuringu läbiviimise päeval koolist ja seetõttu ei saanud selles osaleda.

Edaspidi on võimalik kasutada uurimust ka teistes koolides, selleks, et koolid teaksid kus, kuidas või kui palju konkreetses koolis kiusatakse. Käesoleva uuringu praktiline väärtus seisneb selles, et koolipersonal saab paremini kiusamiskäitumise ennetamise ja vähendamise tegeleda ning aidata kaasa sellele, et koolikeskkond oleks meeldivam ning õpilased ei peaks päevast päeva hirmu või ebamugavust tundma (Schmidt, 2005). Samuti on oluline aidata ka kiusajaid, kelle käitumine on tihti tingitud halvast kodusest keskkonnast (Lee, 2004).

Edaspidi on võimalik uurida täpsemaid põhjusi, miks õpilased kiusavad. See aitaks paremini õpilasi mõista ning neid toetada, lihtsustades samuti ka koolipersonali tööd, et vähendada kiusamiskäitumist.

Tänuõnad

Autor tänab uuringus osalenud kooli personali kannatliku meele ja vastutulelikkuse eest. Eriline tänu õpilastele, kes vastasid tublisti küsimustele ja võtsid uuringut tõsiselt.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Kasutatud kirjandus

- Andreou, E. (2001). Bully/victim problems and their association with coping behavior in conflictual peer interactions among school-age children. *Educational Psychology, 21*, 59–66.
- Besag, V.E. (1989). *Bullies and victims in schools*. Milton Keynes, UK: Open University Press.
- Björkqvist, K., Lagerspetz, K. M. J. & Kaukianen, A. (1992). Do girls manipulate and boys fight? Developmental trends in regard to direct and indirect aggression. *Aggressive Behavior, 18*, 117–127.
- Cranham J. & Carroll, A. (2003). Dynamics within the Bully/Victim Paradigm: a qualitative analysis. *Educational Psychology in Practice, 19*, 113–132.
- Folkman S. & Lazarus S. R. (1980). An Analysis of Coping in a Middle-Aged Community Sample. *Journal of Health and Social Behavior, 21*, 219–239.
- Hazler, R., Hoover, J. , Oliver, R. (1992). What kids say about bullying. *Executive Educator, 14*, 20–22.
- Haynie, D.L., Nansel, T., Eitel, P., Crump, A.D., Saylor, K., Yu, K. & Morton, B., (2000). Bullies, victims and bully/victims: distinct groups at-risk youth. *Journal of Early Adolescence, 21*, 29–49.
- Kõiv, K. (2006). *Kiusamiskäitumise mitu tahku: õpilastevaheline kiusamine, õpilaste kiusamine õpetajate poolt, õpetajate kiusamine õpilaste poolt ning õpetajate kiusamine kooli personali ja lapsevanemate poolt*. Tartu: OÜ Vali Press trükikoda.
- Lazarus S. R. & Folkman S. (1984). *Stress, appraisal and coping*. New York: Springer Publishing.
- Lazarus S. R. (2006) Emotions and interpersonal relationships: toward a person-centered conceptualization of emotions and coping. *Journal of Personality, 74*, 9–46.
- Lee, Chris. (2004). *Preventing bullying in school: A guide for teachers and other professionals*. London: SAGE Publications Inc.

- Lines, D. (2007). *Bullies: understanding bullies and bullying*. London: Jessica Kingsley publisher
- Loos, K. (2013). *Reaktsioonid kiusamise korral*. Bakalaureuse töö. Tartu Ülikool.
- Lumsden, L. (2002). *Preventing bullying*. Washington, DC: ERIC Publications
- Naylor, P., Cowie, H. & Rey, R. (2003). Coping Strategies of Secondary School Children in Response to Being Bullied. *Child Psychology and Psychiatry Review*, 6, 114–120.
- Olweus, D. (1973) Personality and aggression. In J. K. Cole and D. D. Jensen (Eds.), *Nebraska symposium on motivation 1972*. Lincoln: University of Nebraska Press.
- Olweus, D. (1978). *Aggression in the schools: Bullies and whipping boys*. London: John Wiley & Sons.
- Olweus, D. (1991). *Bully/victim problem among school children*. In C. Pepler & K. Rubin: The development of childhood aggression. London: Lawrence Erlbaum, 411–446 .
- Olweus, D. (1993). *Bullying in school: What we know and what we can do*. Oxford: Blackwell.
- Olweus, D. (1997). Bully/victim problems in school: facts and intervention. *European Journal of Psychology of Education*, 12, 495–510.
- Perry, D.G., Kusel, S.J. & Perry, L.C. (1988). Victims of peer aggression. *Developmental Psychology*, 24, 807–814.
- Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus. – RT I 2010, 41, 240 ... RT I, 11.03.2015, 16
- Roth, S. & Cohen J. L. (1986). Approach, avoidance and coping with stress. *American Psychologist*, 41, 813–819.
- Salmivalli C., Huttunen A. & Lagerspetz K. M. J. (1997). Peer networks and bullying in schools. *Scandinavian Journal of Psychology*, 38, 305–312.
- Salmivalli C., Lagerspetz K., Björkqvist K., Österman K. & Kaukiainen A. (1996). Bullying as a group process: participant roles and their relations to social status within the group. *Aggressive Behavior*, 22, 1–15.

- Salmivalli, C. (1999). Participant role approach to school bullying: implications for interventions. *Journal of Adolescence*, 22, 453–459.
- Schmidt, H. (2005) *A study to identify middle school students perceptions of bullying experiences*. The Graduate College University of Wisconsin-Stout.
- Sharp, S., & Smith, P.K. (Toim). (2004). Võitlus koolikiusamisega juhiseid turvalise koolikeskkonna loomiseks. El Paradiso: Haridus- ja Teaduministerium.
- Slee, P.T. (1994). Situational and interpersonal correlates of anxiety associated with peer victimization. *Child Psychology and Human Development*, 25, 97–107.
- Smith, K.P., & Sharp, S., (1994). *School bullying: insights and perspectives*. London: Routledge
- Strömpl, J., Selg, M., Soo, K. & Šahverdov-Žatkovski, B. (2007). *Eesti teismeliste vägivaldlatõlgendused*. Tallinn: Sotsiaalministerium
- Sullivan, K. (2000). *The anti-bullying handbook*. London: SAGE publications Ltd.
- Sullivan, K., Cleary, M. & Sullivan G. (2004). *Kiusamine koolis: Mis see on ja kuidas sellega toime tulla*. Atlex: Tartu
- Säre, E. (2011). *Vägivaldse käitumise esinemise kohad ja liigid koolis kolmanda klassi õpilaste hinnangul*. Magistritöö. Tartu Ülikool.
- Tenenbaum, S. L., Varjas, K., Meyers, J. & Parris, L. (2011). Coping strategies and perceived effectiveness in fourth through eighth grade victims of bullying. *School Psychology International*, 32, 263–287.

Lisa 1. Kiusamiskäitumise küsitlus

Lugupeetud õpilane

Olen Eerika Naison, Tartu Ülikooli haridusteaduse 3. kursuse tudeng, viin läbi uurimust ning pöördun Teie poole palvega täita alljärgnev küsimustik. Uurimuse eesmärgiks on välja selgitada 5.–9. klassi õpilaste hinnanguid kiusamise viiside ja ulatuse kohta. Küsimustik on **vabatahtlik** ja **anonüümne (NB! See, kuidas vastatakse, jääb saladuseks!)** Küsimustiku täitmiseks kulub maksimaalselt 15 minutit.

Küsimuste korral või tagasiside saamiseks saate kontakteeruda: eerika.naison@gmail.com

Vastamise käigus märkige rist Teie meelest kõige õigemale vastusele. Kui küsimusele võib märkida mitu õiget vastust, siis leiate sellekohase täpsustuse küsimuse järelt.

Klass: 5 ___ 6 ___ 7 ___ 8 ___ 9 ___ Sugu: ___ naine ___ mees

1. Kas Sind on selles koolis kiusatud?

___ ei (kui vastasid „ei“, siis liigu 9. küsimuse juurde)

___ jah (kui vastasid „jah“, siis kuidas Sind on kiusatud? NB! Vali kõik võimalikud variandid)

___ minu üle on nalja tehtud

___ mind on halvustava nimega kutsutud

___ minust on kuulujutte levitatud

___ mulle on füüsiliselt liiga tehtud (nt lükatud, löödud)

___ mind on ähvardatud

___ minu asi/asju on varastatud või lõhutud

___ mind pole seltskonda võetud

___ mind on seksuaalselt ahistatud (nt tehtud labaseid märkusi, puudutatud ebaviisakalt)

2. Kui tihti selline käitumine aset leidis?

___ mõni kord aastas ___ mõni kord kuus ___ mõni kord nädalas ___ iga päev

3. Kas Sind kiusatakse selles koolis praegusel ajal?

___ ei (kui vastasid „ei“, siis liigu 5. küsimuse juurde)

___ jah (kui vastasid „jah“, siis kuidas Sind kiusatakse? NB! Vali kõik võimalikud variandid)

___ minu üle tehakse nalja

___ mind kutsutakse halvustava nimega

___ minust levitatakse kuulujutte

___ mulle tehakse füüsiliselt liiga (nt lükatakse, lüüakse)

___ mind ähvardatakse

___ minu asi on varastatud või lõhutud

___ mind ei võeta seltskonda

___ mind ahistatakse seksuaalselt (nt tehakse labaseid märkusi, puudutatakse ebaviisakalt)

4. Kui tihti selline käitumine aset leiab?

___ mõni kord aastas ___ mõni kord kuus ___ mõni kord nädalas ___ iga päev

5. Kuidas selline käitumine Sind mõjutas/mõjutab? **(Kui Sind kiusati varem ja tehakse seda ka praegu, siis vali nii mineviku, kui ka oleviku variant. Kui ainult minevikus, siis mineviku variant ja vastupidi. NB! Vali kõik võimalikud variandid)**

___ mul on ___ on olnud raskusi tunnis tähelepanemisega

___ mul on ___ on olnud raskusi kodutööde tegemisega

___ ma ei taha ___ pole tahtnud vahetundi minna

___ ma ei taha ___ pole tahtnud kooli tulla

___ ei mõjuta ___ pole mõjutanud

6. Kuidas Sa kiusamisega toime tuled/oled tulnud? **(Kui Sind kiusati varem ja tehakse seda ka praegu, siis vali nii mineviku, kui ka oleviku variant. Kui ainult minevikus, siis mineviku variant ja vastupidi. NB! Vali kõik võimalikud variandid)**

___ ignoreerin ___ ignoreerisin kiusajat/kiusajaid

___ ütlen ___ ütlesin, et ta/nad lõpetaksid

___ ütlen ___ ütlesin täiskasvanule

___ vastan ___ vastasin kiusajale/kiusajatele sõnadega

___ vastan ___ vastasin kiusajale/kiusajatele füüsiliselt

___ hoian ___ hoidsin enda negatiivsed tunded iseendale

___ teen ___ tegin midagi muud _____

7. Kas oled rääkinud ka vanematele sellest, et Sind kiusatakse?

___ jah ___ ei (kui vastasid „ei“, siis miks?) _____

8. Kui Sind kiusatakse/kiusati, siis kus see aset leiab/leidis? **(NB! Vali kõik võimalikud variandid)**

___ koridoris ___ klassiruumis ___ tualettruumis ___ riietusruumis ___ bussis

___ mujal _____

9. Kas Sa oled kunagi kiusanud mõnd selle kooli õpilast?

___ ei **(kui vastasid „ei“, liigu 11. küsimuse juurde)**

___ jah **(kui vastasid „jah“, mil moel oled teist õpilast kiusanud? NB! Vali kõik võimalikud variandid)**

___ olen kellegi kulul nalja teinud

___ olen kedagi halvustava nimega kutsunud

- olen kellegi kohta kuulujutte levitanud
- olen füüsiliselt liiga teinud (nt lükanud, löönud)
- olen kedagi ähvardanud
- olen kellegi asja ära lõhkunud
- olen kellegi seltskonnast välja jätnud
- olen kedagi seksuaalselt ahistanud (nt teinud labaseid märkuseid, puudutanud ebaviisakalt)

10. Kui Sa kedagi kiusanud oled, siis kus see aset on leidnud? **(NB! Vali kõik võimalikud variandid)**

koridoris klassiruumis tualettruumis riietusruumis bussis

mujal _____

11. Kas oled näinud selles koolis teisi õpilasi, keda kiusatakse või noritakse?

jah ei **(kui vastasid „ei“, siis liigu 14. küsimuse juurde)**

12. Kui tihti oled kiusamist näinud?

mõni kord aastas mõni kord kuus mõni kord nädalas iga päev

13. Kui kedagi kiusatakse, kas lähed vahele ja ütled midagi?

jah ei (kui vastasid „ei“, siis miks?) _____

14. Kas tunned/tunneksid end mugavalt rääkides õpetajale siin koolis, kui on probleeme kiusamisega?

jah

ei **(kui vastasid „ei“, siis miks sa ei räägi õpetajale probleemist? NB! vali kõik võimalikud variandid)**

sest õpetaja niikuinii ei reageeri

sest kardan, et see probleem pannakse suure kella külge (nt kõik saavad teada)

mingi muu põhjus _____

15. Kui õpetaja/õpetajad teavad kiusamisest või on kiusamist pealt näinud, siis kas nad sekkuvad?

ei

jah **(kui vastasid „jah“, siis kuidas on õpetaja/õpetajad sekkunud? NB! Vali kõik võimalikud variandid)**

on kiusajale/kiusajatele märkuse kirjutanud

on kiusajaga rääkinud

on kutsunud sotsiaalpedagoogi või psühholoogi

on kutsunud politsei

on teatanud vanematele

on teinud midagi muud _____

Lisa 2. Kiusamisviisid soo, ohvri ning kiusaja jaotuses.

	Sugu					Sugu			
	Naine		Mees			Naine		Mees	
	n	%	n	%		n	%	n	%
Varasemad kiusamisviisid					Praegused kiusamisviisid				
Nalja tehtud	60	51%	57	49%	Tehakse nalja	16	46%	19	54%
Halvustava nimega kutsutud	45	50%	45	50%	Kutsutakse halvustava nimega	10	42%	14	58%
Kuulujutte levitatud	40	66%	21	34%	Levitatakse kuulujutte	10	59%	7	41%
Füüsiliselt liiga tehtud	15	29%	36	71%	Tehakse füüsiliselt liiga	3	30%	7	70%
Ähvardatud	9	36%	16	64%	Ähvardatakse	2	25%	6	75%
Asi/asju on varastatud või lõhutud	19	42%	26	58%	Asi/asju varastatakse või lõhutakse	4	40%	6	60%
Pole seltskonda võetud	34	65%	18	35%	Ei võeta seltskonda	10	77%	3	23%
Seksuaalselt ahistatud	8	80%	2	20%	Ahistatakse seksuaalselt	1	100%	0	0%
Kiusaja kiusamisviisid									
Kellegi kulul nalja teinud	50	48%	54	52%					
Halvustava nimega kutsunud	31	46%	37	54%					
Kellegi kohta kuulujutte levitanud	25	66%	13	34%					
Füüsiliselt liiga teinud	6	27%	16	73%					
Ähvardanud	4	100%	0	0%					
Asja ära lõhkunud	3	21%	11	79%					
Kellegi seltskonnast välja jätnud	25	66%	13	34%					
Kedagi seksuaalselt ahistanud	4	100%	0	0%					

Lisa 3. Varasemal ajal esinenud kiusamiskäitumise sagedus ja viisid klasside jaotuses.

Kiusamise viisid	Kiusamisest varasemal ajal										Kokku	
	5. klass		6. klass		7. klass		8. klass		9. klass			
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%		
Nalja tehtud	7	6%	21	18%	34	29%	24	21%	31	26%	117	
Halvustava nimega kutsutud	7	8%	21	23%	19	21%	18	20%	25	28%	90	
Kuulujutte levitatud	4	7%	11	18%	16	26%	15	25%	15	25%	61	
Füüsiliselt liiga tehtud	2	4%	10	20%	14	27%	9	18%	16	31%	51	
Ähvardatud	0	0%	3	30%	4	40%	0	0%	3	30%	10	
Asi/asju on varastatud või lõhutud	1	2%	8	18%	11	24%	10	22%	15	33%	45	
Pole seltskonda võetud	6	12%	8	15%	12	23%	8	15%	18	35%	52	
Seksuaalselt ahistatud	0	0%	3	30%	4	40%	0	0%	3	30%	10	
Kiusamise sagedus	Mõni kord aastas	5	12%	11	26%	8	19%	6	14%	13	30%	43
	Mõni kord kuus	2	5%	6	14%	11	26%	10	24%	13	31%	42
	Mõni kord nädalas	3	7%	5	12%	13	31%	12	29%	9	21%	42
	Iga päev	1	9%	2	18%	6	55%	0	0%	2	18%	11

Lisa 4. Praegusel ajal esineva kiusamiskäitumise sagedus ja viisid klasside jaotuses.

Kiusamise viisid		Kiusamisest praegusel ajal										
		5. klass		6. klass		7. klass		8. klass		9. klass		Kokku
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	
Tehakse nalja		3	9%	8	23%	12	34%	5	14%	7	20%	35
Kutsutakse halvustava nimega		4	17%	6	25%	8	33%	3	13%	3	13%	24
Levitatakse kuulujutte		1	6%	4	24%	7	41%	2	12%	3	18%	17
Tehakse füüsiliselt liiga		0	0%	2	20%	6	60%	2	20%	0	0%	10
Ähvardatakse		0	0%	2	25%	4	50%	2	25%	0	0%	8
Asi/asju varastatakse või lõhutakse		0	0%	1	10%	5	50%	3	30%	1	10%	10
Ei võeta seltskonda		2	15%	3	23%	2	15%	2	15%	4	31%	13
Ahistatakse seksuaalselt		0	0%	0	0%	1	100%	0	0%	0	0%	1
Kiusamise sagedus	Mõni kord aastas	1	25%	1	25%	1	25%	0	0%	1	25%	4
	Mõni kord nädalas	2	12%	3	18%	6	35%	3	18%	3	18%	17
	Iga päev	0	0%	1	25%	3	75%	0	0%	0	0%	4
	Mõni kord kuus	2	12%	4	24%	3	18%	4	24%	4	24%	17

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Eerika Naison

(sünnikuupäev: 17.07.1992)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose Ühe kooli 5.–9. klassi õpilaste hinnangud kiusamise viiside, ulatuse ja õpetajate sekkumise kohta, mille juhendaja on Heiki Krips.
 - 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 20.05.2015